

VALGEKRAEKURITEGEVUS

- 2009. aastal registreeriti 203 ametialast kuritegu, mis on 38% vähem kui 2008. aastal. Kõige enam on korrupsioonikuritegude koguarvu mõjutanud pistise ja altkäemaksu kuritegude arvu langus.
- Ametialaseid kuritegusid registreeriti kõige enam seoses politsei (35), omavalitsuste (33) ja tehnoülevaatusega (33).
- Sageli puudutasid pistise- ja altkäemaksukuriteod samu isikuid, kus samale ametiisikule antud pistis või altkäemaks erinevate isikute poolt registreeriti erinevate kuritegudena. See mõjutas oluliselt kohalike omavalitsuste ning tehnoülevaatusega seotud korrupsioonikuritegude arvu.
- Majanduskuritegude arv kasvas 27% võrra. Kuritegude kasvu peamiseks põhjuseks on salakaubaveo juhtumite arvu kasv.
- Majanduskuritegudes mõisteti süüdi vähemalt 16 juriidilist isikut, suurim juriidilisele isikule mõistetud rahaline karistus oli 800 000 krooni.
- 2009. aastal registreeriti 8 kartellikuritegu.

4. VALGEKRAEKURITEGEVUS

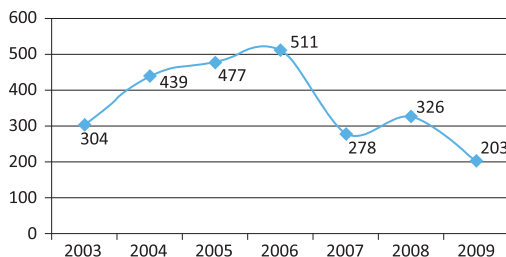
Mari-Liis Sööt (4.1), Urvo Klopets (4.2)

4.1 Korruptsioonikuriteod

Korruptsioon on levinud määratluse järgi ametipositsiooni kuritarvitamine isiklikuks otstarbeks, ent sellist definitsiooni Eesti karistusseadustikus ei leidu. Selle asemel on karistusseadustikus toodud ametialased kuriteod ning rida korruptsiooniteemalisi sätteid. Tasub mainida, et mitte kõik ametialased kuriteod ei ole automaatselt korruptsioon. Näiteks võimuliialdus, millest on täpsemalt juttu allpool, ei ole klassikaline korruptsioonikuritegu, kuna puudub positsiooni kuritarvitamine isiklikuks otstarbeks. Samuti tuleb meeles pidada, et kõik ametialased kuriteod ei peegelda automaatselt avaliku võimu või ametnike kuritarvitusi, sest näiteks pistise ja altkäemaksu andjad on sageli kodanikud tänavalt ning usaldust kuritarvitavad eraettevõtete töötajad ning seega puudutavad korruptsioonikuriteod ka erasektorit.

Siin peatükis loetakse korruptsioonikuritegude hulka karistusseadustiku paragrahvides 201 lg 2 p 3; 209 lg 2 p 1¹; 289–300² toodud kuritegusid²¹ – need kajastuvad ka joonisel 31. Lisaks saab korruptsioonikuritegudeks lugeda ka KarS-i § 217² – usalduse kuritarvitamist ametiisiku poolt –, ent neid kuritegusid käesoleval joonisel ja arvudes kajastatud ei ole ning ka tekstis käsitletakse neid eraldi. Nii need kui teised erinevused on tekstis eraldi ära märgitud. Veel puudutavad korruptsiooni ka valimiste ja erakondadega seotud kuriteod, millel on samuti peatüki lõpus põgusalt peatunud.

2009. aastal registreeriti 203 ametialast kuritegu, mis on 38% vähem võrreldes 2008. aastaga. Ametialased kuriteod moodustasid 1% kogu kuritegevusest.

Joonis 31. Registreeritud korruptsioonikuritegude arv

Kõige enam on korruptsioonikuritegude koguarvu mõjutanud pistise võtmise (-41 kuritegu), altkäemaksu andmise (-32 kuritegu) ning altkäemaksu vahendamise arvu (-24 kuritegu) vähenemine. Kui 2008. aastal registreeriti kokku 224 altkäemaksu- ja pistisekuritegu, siis 2009. aastal 106 – see on poole vähem. Altkäemaksu ja pistise kuritegude arv peegeldab sageli samade isikute poolt toime pandud kuritegusid.

²¹ Nendeks on: 201 lg 2 p 3 – omastamine ametiisiku poolt; 209 lg 2 p 1¹ – kelmus ametiisiku poolt; 289–300² – pistise ja altkäemaksu kuriteod, mõjuvõimuga kauplemine, ametialane võltsimine, toimingupiirangu rikkumine jne.

Seda tõestab ka kriminaalasjade ja kuritegude arvu suhe: kriminaalasju on umbes poole vähem kui kuritegusid ehk teisisõnu on ühe kriminaalasjaga seotud keskmiselt kaks kuritegu. See tähendab, et ühe isikuga seotud altkäemaksu- ja pistisekuritegusid

Altkäemaksu- ja pistisekuritegude arv peegeldab ennekõike samade inimeste korduvaid kuritegusid.

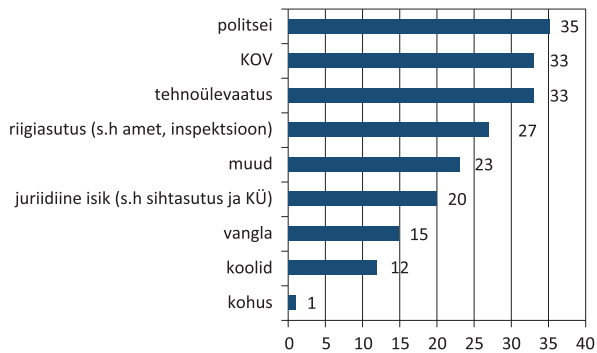
menetletakse sageli samas kriminaalasjas, kuigi altkäemaksu/pistist pakuti või võeti korduvalt. 2009. aastal registreeriti 52 pistise ja altkäemaksu kriminaalasja, kusjuures kolme kriminaalasjaga oli seotud 48 kuritegu, moodustades altkäemaksu ja pistise kuritegudest kokku 45%. 2008. aastal registreeriti 63 kriminaalasja, nendest viie kriminaalasjaga oli seotud 145 kuritegu, moodustades 65% kuritegudest.

Peale altkäemaksu- ja pistisekuritegude registreeriti 2009. aastal 97 muud ametialast kuritegu, millest suure osa moodustasid võimuliialdus (17% kõigist korruptsioonikuritegudest), omastamine (14%) ja võltsimine (10%). Veel registreeriti 2009. aastal 29 usalduse kuritarvitamise kuritegu (§ 217²), millest viies oli kuritarvitajaks mõni avaliku sektori ametiisik, ülejäänute puhul olid rikkujateks ettevõtete esindajad.

Süüdi mõisteti 25 korruptsioonikuritegudes kohtu alla antud isikut, 7 isikut mõisteti õigeks ning 3 puhul lõpetati kohtu poolt menetlus otstarbekusest. Altkäemaksu ja pistise kuritegudes mõisteti süüdi 9 inimest ja õigeks 6 inimest. Samal ajal anti 2009. aastal kohtu alla 98 isikut, keda süüdistati mõnes ametialases kuriteos, mitmeid neist mitmes kuriteos – kõige enam jõudis kohtusse altkäemaksu andmises (39 isikut) ja altkäemaksu võtmises süüdistatavaid (18 isikut).

4.1.1 Korruptsioon valdkonniti

Ametialaseid kuritegusid registreeriti kõige enam seoses politsei (35), omavalitsuste (33) ja tehnölevaatusga (33) (joonis 32). 2009. aasta Eurobaromeetri uuringu järgi, kus võrreldi EL-i riikide kodanike kogemusi ja arvamusi seoses korruptsiooniga, peeti kõige korruptiivsemaiks riigi tasandi poliitikuid (57% vastanutest), riigihangetega tegelevaid ametnikke (52%) ja ehituslubasid väljaandvaid ametiisikuid (51%). Eestimaalaste hinnangul on esikolmik sama, ent teises järjestuses: kõige korruptiivsemaks peeti ehituslubade väljastajaid (57%), riigi tasandi poliitikuid (56%) ja riigihangetega tegelevaid ametnikke (55%). Omavalitsuspoliitikud ja politseinikud olid uuringu kohaselt neljandal ja viiendal kohal – mõlemal juhul pidas 51% Eesti elanikest neid korruptiivseks. Samas ei tasu nende kuritegude eripära arvestades järeldada, nagu oleks korruptsioon nendes valdkondades ebaproportsionaalselt suur, sest tavaliselt ei ole inimeste reaalne kogemus ja hinnangud korruptsiooni levikule kooskõlas: viimaseid mõjutavad oluliselt ajakirjandus ja mujal kuuldu. Joonisel on ülevaade levinumatest registreeritud korruptsioonikuritegudest valdkonna järgi.

Joonis 32. Korruptsioonikuritegude esinemine valdkonniti 2009. aastal

Politsei

Politseiga seotud kuritegudest moodustasid valdava osa võimuliialduse (21) ja omastamise juhtumid (9), ülejäänud kuritegusid registreeriti vähe. Politseinikega oli kokku seotud 7 altkäemaksu- ja pistisejuhtumit, millest neljal juhul oli politseinikele meelega pakutud ning kuriteoavalduse tegid politseinikud ise.²²

Võimuliialduse juhtumite puhul on liialdajaks kas turvamees, politseinik või vanglatöötaja (enamasti valvur), kusjuures enamasti esitatakse kaebus just politseiniku peale. Võimuliialduse kuritegusid registreeriti 36, neist 21 kuriteo puhul oli esitatud kaebus politseiniku peale, 6 juhul turvamehe ja 6 juhul vanglatöötaja peale, ühel juhul nii turvatöötaja kui politseiniku peale.²³ Enamik neid kuritegusid lõpetatakse kuriteotunnuste puudumise tõttu (KrMS § 200 alusel). Näiteks tegi prokuratuur 2009. aastal 47 lõplikku menetlusotsust võimuliialduse juhtumites, millest 33 puhul lõpetati kriminaalmenetlus seda välistava asjaolu ilmnemisel ning vaid üks saadeti kohtusse.

Omastamiste kuritegudest 8 oli seotud laialt kajastatud Aivar Otsalti juhtumiga Lõuna politseiprefektuuris, kus politseijuhid ja ametnikud omandasid prefektuuri kütust ja muud vara.

Omaavalitsused, v.a koolid

2009. aastal registreeriti 33 omaavalitsustega seotud korruptsioonikuritegu²⁴ (arvestatud on vaid neid juhtumeid, kus üheks kahtlustatavaks oli omaavalitsuse ametiisik), millest 13 olid seotud Tallinna, 7 Narva, 4 Kohtla-Järve ning 2 Pärnuga. Ülejäänud kuues omaavalitsuses registreeriti üks korruptsioonikuritegu. Peale nende registreeriti 2009. aastal ka 4 omaavalitsuste ametiisikutega seotud usalduse kuritarvitamise juhtumit²⁵.

²² Joonisel 32 toodud 35 kuriteo hulka ei ole neid nelja kuritegu arvestatud.

²³ Kabel jubul ei olnud amet märgitud.

²⁴ Arvestatud on vaid neid juhtumeid, kus üheks kahtlustatavaks oli omaavalitsuse ametiisik.

²⁵ Neid ei ole arvestatud nimetatud 33 kuriteo hulgas.

Enamiku omavalitsuste korruptsioonikuritegusid moodustasid pistise- ja altkäemaksujuhtumid (23), mis mainitud neljas omavalitsuses puudutasid ühtesid ja samu omavalitsuse ametiisikuid. Näiteks 8 Tallinna ametiisikuga seotud kuritegu oli seotud ühe ja sama ametiisikuga, kes oli mitmelt isikult altkäemaksu saanud (iga eri isiku poolt antud altkäemaksu näol on tegu eraldi kuriteoga). Need teod pandi toime küll juba 2008. aastal, ent seoses juhtumite keerukusega registreeriti alles 2009. aastal ja need kajastuvad seega 2009. aasta statistikas. Narva kuritegudest 6 olid samuti seotud sama juhtumiga, kus eri isikud maksid kõrgele linnaametnikule pistist töövõtulepingute sõlmimiseks (nt mänguväljakute rajamiseks jms). Ka Kohtla-Järve kuriteod olid seotud ühe ja sama pistise saajaga, ühe vahendajaga ning kahe andjaga; Pärnu kuriteod olid samuti seotud ühe ja sama ametiisikuga.

Teistest korruptsioonikuritegudest pandi omavalitsustes toime veel kaks omastamist. Ühe omastamisjuhtumi puhul kasutas valla humanitaarnõunik eestkostetava isiku raha (ca 60 000 krooni) oma otstarbeks. Teise omastamise juhtumi puhul esitas valla tervisekeskuse juhataja tervisekeskuse patsiendi tuludeklaratsiooni tagastamiseks oma kontonumbri (ca 3500 krooni).

Lisaks pandi omavalitsustes korruptsioonikuritegudest toime veel riikliku järelevalve ebaseaduslik teostamine, mõjuvõimuga kauplemine, võltsimine, riigihangete nõuete rikkumine ning toimingupiirangu rikkumine – kõiki üks kuritegu. Viimane neist, toimingupiirangu rikkumine on karistatav nii väärteo- kui kriminaalkorras, sõltuvalt rikkumise ulatusest.

Toimingupiirangu rikkumistest kohalikes omavalitsustes

Kuriteona on karistatavad suures ulatuses tehtud toimingupiirangu rikkumised. Toimingupiirangute rikkumise ulatust hinnatakse suureks, kui tehingute või otsuste maht ületab kehtivat palga alammäära ühes kuus sada korda. Toimingupiirangud on toodud korruptsioonivastases seaduses ja on piirangud selliste tegevustele, mis võimaldavad saada korruptiivset tulu. Levinumaks näiteks on ametiasutuse nimel tehingute sõlmimine iseendaga või oma ettevõttega või mittetulundusühinguga, mille tegevust ametiisik kontrollib. Riigikontroll tuvastas 2009. aasta auditi käigus keelatud tehinguid kuues omavalitsuses (auditeeriti 15 omavalitsust). Auditi andmeil tellis näiteks Jõgeva vallavalitsus kujundustööid ja kantsleitarbeid osaühingult, mille osanik ja juhatuse liige oli Jõgeva vallavanem (ca 70 000 krooni), Pärsti vallavanem aktsepteeris Viljandi Tarbijate Ühistu arveid toidu- ja tarbekaupade eest, olles ise ühistu nõukogu liige (ca 36 000 krooni), jne.

Toimingupiirangu kuriteo juhtumi puhul volitas vallavanem valla keskkonnanõunikku sõlmima lepingu lumetõrjeks osaühinguga, mille ainuomanikuks oli keskkonnanõunik ise ning juhatuse liige tema abikaasa. Kahe aasta jooksul tasuti sellele ettevõttele vähemalt 160 000 krooni.

Koolid

Kõik koolidega seotud juhtumid puudutasid munitsipaalkoole. Ametialaseid kuritegusid registreeriti neljas koolis, millest kuritegude üldarvu mõjutas eelkõige ühe Tallinna ametikooli juhtum, kus täiendõppeosakonna juhataja andis välja fiktiivseid

tunnistusi, tänu millele said 3 isikut võltsitud koolitustunnistuse. Nii näiteks andis täiendõppeosakonna juhataja välja 2 fiktiivset elektri- ja gaasikeevituse ning 3 lukksepa tunnistust. Teine juhtum puudutas Tallinna kesklinna kooli, kus majandusjuhataja kasutas kooli raha isiklikuks otstarbeks ning võttis ka vahendaja kaudu pistist (selle juhtumiga seoses registreeriti 3 kuritegu).

Seega, kui arvestada juurde usalduse kuritarvitamise kuriteod ja ka munitsipaal-koolidega seotud juhtumid, siis registreeriti omavalitsustes 49 korruptsioonikuritegu, neist Tallinnas 23, Narvas 8 ja Pärnus 3; kokku 13 omavalitsuse ametiisikuga seotud korruptsioonikuritegu.

Sõidukite tehnoulevaatuskohad

Eraldi rühma moodustavad sõidukite tehnoulevaatuslega seotud pistise ja altkäemaksu kuriteod, millega seoses registreeriti 2008. ja 2009. aastal kokku 117 kuritegu, ent millest 92 olid kõik seotud ühe Tartu ülevaatuspunktiga ja ülejäänud 25 ühe Tallinna ülevaatuspunktiga. Kõik kuriteod toimusid 2008. aastal, aga osa neist (33) registreeriti 2009. aastal ning seetõttu kajastuvad statistikas hiljem.

Kõigil juhtumitel oli sarnane skeem: enamasti kasutati meelega üleandmiseks vahendajat, harva pöördus sõiduki omanik otse ülevaataja poole. Keskmiseks ülevaatus hinnaks oli 1000 krooni, mis jagati kolmeks: oma osa said nii ülevaataja, vahendaja kui ka ettevõtte. Samas maksab ametliku hinnakirja järgi ametlik tehnoulevaatus 200–700 krooni (sõiduauto ülevaatus ca 500 krooni). Antud juhtumite puhul jäi auto tehnoseisund tagaplaanile ja tehnoulevaatus läbisid tehniliselt mittekorras sõidukid. Vahendaja ja ülevaataja oli sageli sama inimene: näiteks ühel juhul oli isik vahendajaks 70-s, teisel juhul 20-s ning kolmandal juhul vähemalt 17 kuriteos.

Muud riigiasutused²⁶

Riigiasutustega seotud juhtumitest 7 olid seotud autoregistrikeskusega, 7 inspeksiooni või ametiga, 4 ministeeriumiga, ülejäänud mõned muud tüüpi asutusega. Valdava osa kuritegudest moodustasid altkäemaksu- ja pistisejuhtumid (20), veel registreeriti 4 võltsimist ja 2 riikliku järelevalve ebaseaduslikku teostamist.

Autoregistrikeskuse juhtumid olid seotud sõidukite registreerimisele ülevaatuslega Tallinnas (2), Narvas (2) ja Saue (1). Ühel juhul esitas kuriteoteate ka ARK²⁷ ise: Jõhvis oli isik soovinud pistise eest saada liikluseksamile.

Ministeeriumide, ametite ja inspeksioonide juhtumid olid seotud allkirjade võltsimise, mõjuvõimuga kauplemise ning pistise ja altkäemaksuga. Viiel juhul puudutasid juhtumid keskkonna- ja kahel juhul põllumajandusministeeriumi haldusala. Näiteid on mitmesuguseid: ühel juhul nõudis ameti töötaja ettevõtjalt pistist toitlustuskoha tunnustamise eest; teisel juhul eelistas ametnik riigihankes

Viis korruptsioonijuhtumit puudutasid keskkonna- ja kaks juhtumit põllumajandusministeeriumi haldusala.

²⁶ Riigiasutuste all on mõeldud kõiki valitsusasutusi ja ameteid, v.a politseid ning vanglaid, mis on eraldi välja toodud.

²⁷ Ei ole arvestatud ARK-i kuriteona.

teatud ettevõtteid (viimasel juhul ületasid summad 100 000 krooni). Mõjuvõimuga kauplemise juhtumi puhul korraldas põllumajandusministeeriumi nõunik asjaajamist nii, et riigi toetus antaks tema Taani äripartnerile kalafarmi rajamiseks Eestisse.

Vanglad

Vanglaga seoses registreeriti 7 pistise ja altkäemaksu, 6 võimuliialduse ja 1 võltsimise juhtum. Neist 5 olid seotud Tartu, 5 Viru, 3 Murru ja 1 Tallinna vangla ametnikuga.

Lisaks võivad vanglate korruptsiooniga seotud olla ka karistusseadustiku § 325 alusel registreeritud kuriteod (aine ja eseme ebaseaduslik üleandmine kinnipidamiskohas), mida 2009. aastal registreeriti 7. Tavaliselt on tegu mobiiltelefoni, narkootikumide või sigarettide viskamisega vangla territooriumile – sel juhul pole korruptsiooniga mingit tegu, kuna enamasti üritavad keelatud esemeid vanglasse toimetada vangide tuttavad. Mõnikord toovad neid esemeid vanglasse vanglaametnikud, saades sageli ka raha või vastuteene (2009. a registreeriti 1 kuritegu KarS-i § 325 lg 2 p 2 alusel²⁸). 2003–2008. aastal vanglaametnike toime pandud korruptsioonikuritegude jõustunud kohtulahendeist (kokku analüüsiti 9 juhtumit) selgub, et rikkujateks olid valdavalt keskealised mehed, kellest enamik töötas rikkumise ajal valvurina. Sageli oli korruptiivsed vanglaametnikud staažikad töötajad ning rikkumisi iseloomustas pikaajalise suhete tulemusena kujunenud vangi ja töötaja vastastikune teenete süsteem.

Juriidilised isikud

Juriidiliste isikute all mõeldakse siin osaihinguid, aktsiaseltse, sihtasutusi ja korteriühistuid (joonisel 32 tähistatud „KÜ“). Erasektori korruptsioonist räägitakse enamasti seoses altkäemaksu või pistise pakkumisega, ent selline kitsendus pole põhjendatud: tegu on märksa laiemal nähtusega, mis hõlmab näiteks ka usalduse kuritarvitamist, omastamist jms kuritegusid. Erasektori korruptsioon võib väljenduda ka ühe ettevõtte töötaja altkäemaksu maksmises mõne teise ettevõtte töötajale, et võita allhange või saada mõni teenus soodustingimustel. Selliseid juhtumeid ei ole Eestis veel registreeritud. Riigikogu menetluses on eelnõu, mis laiendaks ametiisiku mõistet ning võimaldaks sellisel juhul isikuid erasektori korruptsiooni eest lihtsamini vastutusele võtta (SE 539). Soovituse viia Eesti karistusseadustik ses suhtes kooskõlla korruptsiooni kriminaalõigusliku reguleerimise konventsiooniga on andnud Eestile ka Euroopa Nõukogu korruptsioonivastane ühendus GRECO (2008).

2009. aastal registreeriti 20 juriidiliste isikutega (s.h 2 sihtasutustega ja 2 korteriühistutega) seotud ametialast kuritegu, mis puudutasid lisaks võimuliialdusele (turvameestega seotud juhtumid) valdavalt omastamisi: vastavalt 7 ning 6. Kahes asjas oli tegu pistisekuritegudega ning ühel juhul riigihangete teostamise nõuete rikkumisega aktsiaseltsi poolt, mille omanikuks on linn. Omastamise puhul omastasid firma töötajad ettevõtte raha (näiteks kaupluse inventuuris avastati kauba ja sularaha puudujääk üle 100 000 krooni). Korteriühistutega seotud kuritegude puhul omastasid juhatuse liikmed ühistu raha (ühel juhul ca 51 000 ja teisel juhul ca 25 000 krooni).

Mainitud 20 ametialase kuriteo kõrval registreeriti 24 usalduse kuritarvitamise

²⁸ Samas registreeriti altkäemaksu/pistise kuritegudena veel kolm sellist tegu.

juhtumit ettevõtetes, neist 1 kuritarvitaja oli pangatöötaja. Neil puhkudel jäeti nt vajalikud dokumendid vormistamata, kanti firma arvelt endale raha, tehti ettevõttele kahjulikke tehinguid jne.

Kohtunikud

2009. aastal registreeriti üks kohtuniku (Mihhail Komtšatnikovi) altkäemaksu kuritegu (algul registreeritud pistisena, ent hiljem ümber kvalifitseeritud). Kohtunikega seotud pistise- või altkäemaksukuritegusid on alates 2003. aastast kuni 2010. aasta alguseni registreeritud 5, neist on kogumiku kirjutamise ajaks süüdi mõistetud 4. Kõikidel juhtudel on kohtunikele määratud reaalne vanglakaristus 2–3,5 aastat.

Kohtunike korrupsioonijuhtumid

2003. aastal mõisteti altkäemaksu võtmises süüdi Tallinna linnakohtu endise kohtuniku Ain Truu, kellele määrati karistuseks 2 aastat vangistust ning kes vabanes vanglast enne tähtaega. Kohtunik sai altkäemaksu selle eest, et ta tegi enda menetluses olnud kohtuasjas süüdistatavale soodsama kohtuotsuse.

2008. aastal mõisteti altkäemaksu võtmises süüdi Harju maakohtu endine kohtunik Ardi Šuvalov, kellele määrati karistuseks 3,5 aastat vangistust. Vastutasuks altkäemaksu eest lubas kohtunik teha kohtualuse suhtes kohtumenetluse käigus soodsaid otsuseid ning õigeksmõistva kohtuotsuse. 2009. aastal taotles A. Šuvalov kohtult enne tähtaega vabastamist, mida ei rahuldatud. Kohus põhjendas seda kohtuniku ebaausa käitumise lubamatusena: „Kohtuniku ebaausus, seda enam kuritegelik ebaausus riiwab raskelt usaldust erapooletu õigusemõistmise ja riigi vastu terovikuna.“

2010. aastal mõisteti altkäemaksu võtmises süüdi Viru maakohtu endine kohtunik Mihhail Komtšatnikov, kellele määrati karistuseks 2 aastat vangistust. Kohtunik nõustus 2009. aasta detsembris 100 000 krooni altkäemaksu võtmisega, et vabastada kautsjoni vastu tapmises süüdistatav, kelle kohtuasi oli tema menetluses. Kohtunikuga koos tunnistati süüdi altkäemaksu vahendanud Sergei Gromov (karistuseks 3 kuud 3 päeva tingimisi 18-kuulise katseajaga) ja Vassili Satšuk (rahaline karistus 15 5000 krooni).

2010. aastal mõisteti altkäemaksu võtmises, riigisaladuse avalikustamises ning kriminaalasja kohtueelse menetluse ja jälitusmenetluse andmete ebaseaduslikus avaldamises süüdi Viru maakohtu endine kohtunik Jüri Sakkart. Talle määrati karistuseks 2 aastat ja 8 kuud vangistust. Sakkart sai kohtunikuna andmed Maksu- ja Tolliameti poolt menetletava kriminaalasja jälitustoimingute kohta, kuna andis ise vastavad jälitusload välja, ning edastas need asjaosalistele.

Viies juhtum, mis on kogumiku kirjutamise ajal veel kohtueelse menetluse staadiumis, on seotud Tartu Maakohtu Võru kohtumaja kohtunikuga, keda kahtlustatakse korduvas altkäemaksu võtmises ja ebaseaduslike kohtulahendite tegemises.

4.1.2 Erakondade ja valimistega seotud kuriteod

Kuna 2009. aastal toimusid kahed valimised (Europarlamendi ja kohalikud valimised), siis mõjutas see ka nende kuritegude esinemissagedust: neid registreeriti 16. Erakondade rahastamisega seotud kuritegusid (§ 402¹ ja 402²) ei registreeritud ühtegi; küll aga registreeriti 16 valimistega seotud kuritegu (§ 162 ja 164). Need kuriteod toimusid peamiselt Ida-Virumaal (9), neist 4 Narvas. Harjumaal registreeriti 4, Tartumaal 2 ning Pärnemaal 1 valimistega seotud kuritegu.

Valimistega seotud kuriteod

Valimistel kandideerinud naine andis valijatele toiduainetega kilekoti ja soovitas hääletada tema poolt.

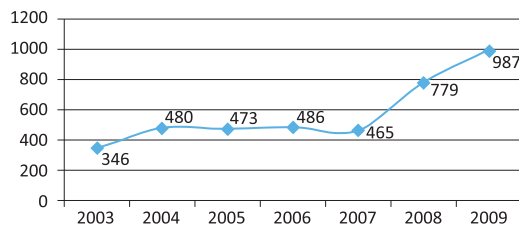
Valimistel kandideerinud mees andis neljale valijale kokku 500 krooni, et need hääletaksid tema poolt.

Valimistel kandideerinud mees lubas kustutada kahe vallavalitsuses töötava talle võlgu olnud isiku võla, kui need tema poolt hääletavad. Ta edastas neile ka valimisprogrammi ning kuuldes, et üks võlgnik pole otsustanud, kelle poolt hääletab, äbvardas, et järelikult ei soovi isik enam vallas töötada.

4.2 Majanduskuriteod

Majanduskuriteod jagunevad ebaseadusliku majandustegevuse, äriühingute, pankroti- ja täitemenetluse, maksude, rahapesu, väärtpaberite ning konkurentsiga seotud kuritegudeks. Veel on majanduskuritegude hulgas erakondadega seotud kuriteod, kuid kuna neid käsitleti juba korruptsiooni alapeatükis, siis siin neile enam eraldi tähelepanu ei pöörata.

2009. aastal registreeriti 987 majandusalast kuritegu, see on ligi 27% enam kui 2008. aastal ning üle kahe korra rohkem võrreldes 2007. aastaga.

Joonis 33. Registreeritud majanduskuriteod

2009. aastal kasvas majanduskuritegude hulgas enim maksualaste kuritegude arv. Võrreldes 2008. aastaga oli rohkem ka äriühingutega seotud ning pankroti- ja täitemenetlusala seid kuritegusid. Kõige rohkem vähenes ebaseadusliku majandustegevusega seotud kuritegude arv.

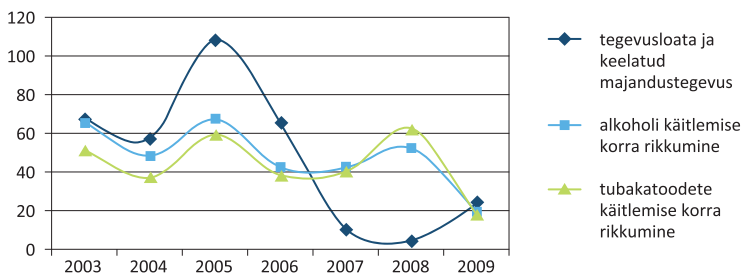
Tabel 10. Majanduskuritegude arvu muutus

	2007	2008	2009	Muutus	Muutus %
Ebaseaduslik majandustegevus	100	123	74	-49	-40%
Äriühingutega seotud kuriteod	26	20	40	20	100%
Pankroti- ja täitemenetlusalased kuriteod	20	37	85	48	130%
Maksualased kuriteod	269	461	640	179	39%
Rahapesualased kuriteod	49	131	134	3	2%
Kuriteod väärtapaberiringluses	1	1	6	5	500%
Konkurentsialased kuriteod	0	5	8	3	60%
Erakonnaalased kuriteod	0	1	0	-1	-100%
Kokku	465	779	987	208	27%

Aasta jooksul saadeti kohtusse 393 majanduskuritegu, kriminaalmenetlus lõpetati 251 kuriteo puhul (neist 116 avaliku menetlushuvi puudumise tõttu). 71% kohtusse saadetud või otstarbekusest lõpetatud kuritegudest olid seotud salakaubaveo või keelatud ja eriluba nõudva kauba ebaseadusliku sisse- ja väljaveoga.

4.2.1 Ebaseaduslik majandustegevus

Ebaseadusliku majandustegevuse alla liigituvad nii ebaseaduslik kauplemine aktsiisikaupadega (peamiselt alkohol ja tubakatooted), tegevusloata majandustegevus (nt puudub ettevõtluseks vajalik tegevusluba) kui ka ettevõtluskeelu rikkumine jms. Suuremad muutused kuritegude arvus toimusid kuriteoliikides, mis puudutasid tegevusloata ja keelatud majandustegevust, alkoholi käitlemise korra rikkumist ja tubakatoote käitlemise korra rikkumist.

Joonis 34. Enam levinud ebaseaduslikku majandustegevust puudutavate kuritegude registreerimine

Keelatud ja tegevusloata majandustegevus on alates 15.03.2007 kriminaalkorras karistatav vaid siis, kui selle on toime pannud sama teo eest varem karistatud isik, sellega põhjustati oht paljude isikute elule või tervisele või see on toime pandud tervishoiuteenuse nakkusohtlike materjalide käitlemise, lennunduse, raudteeliikluse

või krediidi-, kindlustus- või finantsteenusega seotud tegevusalal. Kuna enne seda muudatust oli kriminaalkorras karistatav ka muu keelatud majandustegevus, toimus seaduse muutmise tagajärjel oluline langus kuritegude arvus 2007. ja 2008. aastal. 2009. aastal aga kasvas nende kuritegude arv 20 võrra. Vähemalt 13 juhul oli kuritegu seotud finantsteenuste osutamise (laen, makseteenuse vahendamine vms).

Ligi $\frac{2}{3}$ võrra on vähenenud nii alkoholi kui ka tubakatoodete käitlemise korra rikkumise kuritegude registreerimine. Kuritegude registreerimist mõjutab see, et erinevalt näiteks varavastastest kuritegudest, kus kuritegude registreerimine sõltub kannatanute teadetest, on antud juhul tegu peitkuritegudega, mis avastatakse enamasti kas juhuslikult või tänu vihjetele. Lisaks eeltoodud põhjusele võib tubakatoodete käitlemise korra rikkumise registreerimise praktikat mõjutada ka riigikohtu otsus 3-1-1-3-09, milles leitakse, et kuna „suure“ koguse mõistet ei ole seaduses eraldi sätestatud, on suure kogusega tegu siis, kui selle kauba väärtus ületab kehtivat palga alammäära ühes kuus sada korda. Sellest määratlusest johtuvalt võib küll tubaka- ja alkoholitoodete ebaseaduslik käitlemine olla samaväärne 2008. aastaga, kuid seoses seaduse tõlgendamisega ei registreerita mitmeid juhtumeid enam kuriteona, vaid väärteona.

4.2.2 Maksukuriteod

Salakaubavedu

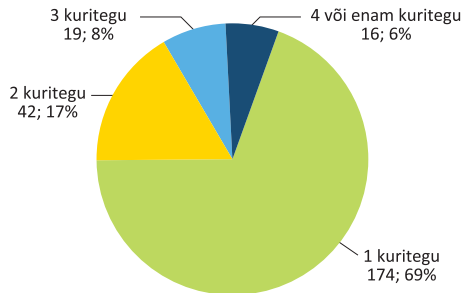
Maksualaste kuritegude arvu kasvu on peamiselt mõjutanud salakaubavedu (KarS-i § 391), mille registreerimine kasvas võrreldes 2008. aastaga 297 kuriteo võrra. Seega oli salakaubaveoga seotud kuritegude arvu kasv suurem kui maksualaste kuritegude kasv või majandusalaste kuritegude kasv tervikuna.

Salakaubavedu on kuriteona karistatav juhul, kui tegu on suure koguses kaubaga või kui isikule on varem kohaldatud sama teo eest väärteokaristust. 410-st 2009. aastal registreeritud salakaubaveo kuriteost 404 olid seotud sigarettide salakaubaveoga (neist mitmel juhul oli lisaks tegu ka alkoholi piirkoguse ületamisega). Ülejäänud kuue juhtumi puhul oli salakaubaks alkohol või kütus. Salakaubaveona registreeritud kuritegudega püüti ebaseaduslikult riiki sisse tuua ligi 1,5 miljonit sigaretti. Kui eeldada, et keskmine Eesti elanik tarbib päevas ühe paki sigarette, oleks ühel inimesel võimalik seesuguse kogusega suitsetada pisut enam kui 200 aastat järjest. Sigarette püüti üle Vene-Eesti piiri tuua nii peidetuna riiete alla, pagasisse, kuid ka spetsiaalselt ehitatud sõidukite peidikutes või sõiduki konstruktsioonides. Kõige suurem kogus, mida püüti korruga Eestisse smugeldada, oli 424 800 sigaretti: Poola autojuht püüdis piiri ületada autoga, mille topeletpõhja alla olid peidetud sigaretid. Veel avastati metsast kast 300 000 sigaretiga, 150 000 sigaretti püüti sisse tuua samuti auto pagasiruumi topele vaheseina vahel.

Maksu- ja tolliameti hinnangul võib üheks salakaubaveo suurenemise põhjuseks olla see, et 2008. aasta juulist on nn halli passi omanikel võimalus käia Venemaal ilma viisata. Maksu- ja tolliameti andmetel suurenes väljastpoolt Euroopa Ühendust sisse toodud sigarettide kogus juba 2008. aasta lõpust: 90% piiriületajatest tõid üle piiri maksimaalselt lubatud koguse alkoholi ja sigarette. Nii muutuvad legaalselt sisse-

toodud sigarettid Eestis illegaalse turu osaks. (Maksu- ja tolliamet, 2010)

Ka mõjutab salakaubaveo kuritegude kasvu seaduse muudatus 2009. aastal. Kuni 30. juunini 2009. aastal oli väljastpoolt Euroopa Ühenduse territooriumi lubatud maksuvabalt Eestisse tuua 200 sigaretti (s.o 20 pakki). Alates 1. juulist on lubatud koguseks 40 sigaretti (2 pakki). Sestap moodustasid esimesel poolaastal registreeritud kuriteod $\frac{1}{3}$ ning ülejäänud salakaubaveod pandi toime teisel poolaastal. Kuigi kuritegusid registreeriti 410, oli kuritegude taga tegelikult 251 isikut (veel leiti ühel juhul metsast kast sigarettidega, mille ülevedaja pole teada). Pisut enam kui $\frac{2}{3}$ isikutest pani toime ühe kuriteokatse, ülejäänud mitu kuriteokatset. Kõige enam kuritegusid (13) suutis aasta jooksul toime panna 40ndates eluaastates meesterahvas, kellelt avastati piiriületuskatsetel kokku 9320 salasigaretti (466 pakki).

Joonis 35. Jaotus isiku poolt aasta jooksul toimepandud salakaubaveokuritegude arvu järgi

24% salakaubaveokuritegudest panid toime naised, mis erineb palju keskmisest naiste kuritegude arvust (ca 10%). Keskmiselt vedas üks ülevedaja mediaanväärtuse järgi 600 sigaretti (nii üldine kui ka meeste ja naiste arvestuses). Kolmandikul juhtumitest oli sigarettide arv vähemalt 1000. Kuna salakaubavedu on seotud kauba vedamisega üle Euroopa Ühenduse tolliterritooriumi piiri, registreeriti taolisi juhtumeid vaid Vene piiriga kulgevatel aladel. 82% (338 kuritegu) registreeriti Ida-Virumaal, ülejäänud juhtumid registreeriti Põlvamaal (55; 13%) ja Võrumaal (17; 4%).

Prokuratuur saatis 2009. aastal kohtusse 125 salakaubaveo kuritegu, kriminaalmenetlus lõpetati 30 kuriteo suhtes (neist 23 otstarbekusest). Kohus mõistis süüdi 44 isikut.

Keelatud ja eriluba nõudva kauba ebaseaduslik sisse- ja väljavedu

Suure osa (28%) maksukuritegudest moodustas keelatud ja eriluba nõudva kauba ebaseaduslik sisse- ja väljavedu (KarS-i § 392). Nende kaupade sisse- ja väljavedu on keelatud või vajab kohustuslikku dokumenti või riikliku registri kannet (tuli- relvad, laskemoon, narkootilised ained jm). Nimetatud kuritegusid registreeriti 181. Ligi 60% juhtumitest oli seotud narkootikumide veoga Eestist välja või Eestisse. Seejuures ei ole tegu tingimata suurte koguste veoga eesmärgiga see Eestis illegaalsele turule paisata – kuritegu on ka näiteks alla 1-grammise kanepi koguse sisse- või väljavedu.

Narkootikumide vedu

Laevale suunduv Eesti kodanik jubiti tollikontrolli ning tema sigaretipakist leiti kilekotis olev robekat värvi aine, mis reageeris positiivselt kanepi kiirtestile – aine kogukaal koos pakendiga oli 0,2 grammi.

Keelatud ja eriluba nõudva kauba sisse- ja väljavedudest 28% oli seotud (narkootiliste ja psühhotroopsete) ravimitega – nt Xanax, Fenazepam jm. Lisaks ravimitele ja narkootikumidele veeti või püüti vedada üle piiri ka relvi või relvaosi (nt elektrišokiaparaate püüti üle piiri tuua üheksal korral), jäätmeid, sigarette jm.

Muud maksualased kuriteod

Lisaks salakaubaveole ning keelatud ja eriluba nõudva kauba ebaseaduslikule sisse- ja väljaveole registreeriti 49 muud maksualast kuritegu – mitte ühelgi juhul kuritegude arv ei kasvanud.

KarS-i § 386 (maksude väärarvutus) kehtetuks tunnistamisega 2007. aastal vähenes ka selle alusel registreeritud kuritegude arv (2008. aastal 52 kuritegu; 2009. aastal 21 kuritegu): enne kehtetuks tunnistamist toime pandud kuriteod registreeritakse küll kuriteona KarS-i § 386 alusel, kuid juhul, kui tegu on karistatav ka kehtiva karistusseadustiku järgi. Seega on tegu endiselt käsitletav kuriteona, kui maksude maksmisest kõrvalehoidumine toimus suures ulatuses (KarS-i § 389¹) või pandi suures ulatuses toime maksukelmus (KarS-i § 389²). Nii suures ulatuses maksukelmust kui ka maksude maksmisest kõrvalehoidumist registreeriti 2009. aastal vähem kui 2008. aastal.

Tabel 11. Muude maksukuritegude registreerimine

	2007	2008	2009
Maksude väärarvutus	61	52	21
Maksude maksmisest kõrvalehoidumine suures ulatuses	15	35	24
Maksukelmus suures ulatuses	0	8	2
Maksuhalduri tegevuse takistamine	6	2	2

Maksukuritegudes karistatud juriidilised isikud

Juriidiliste isikute kuritegude ülevaade antakse kohtupraktika järgi. 2009. aastal jõustunud kohtuotsustega mõisteti majanduskuritegudes süüdi 16 juriidilist isikut. Kui peamiseks karistuseks oli rahaline karistus, siis kahel juhul mõisteti karistuseks ka sundlõpetamine. Süüdi mõistetud juriidilised isikud olid oma esindaja kaudu pannud toime peamiselt KarS-i §-des 386 ja 389 nimetatud maksukuritegusid: maksu- ja tolliametile esitati valeandmetega maksudeklaratsioone, mille alusel tekkis ettevõttele väiksem maksukohustus. Valeandmete esitamine võimaldas jätta tasumata makse miljonite kroonide väärtuses.

Ettevõtetele mõisteti karistuseks 70 000–800 000 krooni. Suurimate rahaliste karistustega kohtuasjas mõisteti süüdi 11 füüsilist isikut ja 3 juriidilist isikut. Juriidiliste

isikute kuritegude tagajärjel jäi riigile laekumata ligi 17 miljonit krooni, mis mõisteti välja tsiviilhagina. Karistatud füüsiliste isikute kuritegude tagajärjel jäi riigile laekumata mitmekümne miljoni krooni ulatuses raha. Kolmele juriidilisele isikule mõisteti rahaliseks karistuseks vastavalt 400 000, 700 000 ja 800 000 krooni.

4.2.3 Rahapesu

2009. aastal registreeriti samas suurusjärgus rahapesu juhtumeid kui 2008. aastal (2009. aastal 134; 2008. aastal 128). Nagu eelmiselgi aastal on ühe isiku või isikute rühma kuritegelik aktiivsus mõjutanud tugevasti rahapesujuhtumite arvu. Paljudel juhtudel on tegelik rahapesu toimunud juba enne 2009. aastat.

Registreeritud kuritegusid menetleti kokku 56 kriminaalasja raames: pooled registreeritud kuriteod (67) olid seotud nelja kriminaalasjaga. Suurimas kriminaalasjas registreeriti 31 rahapesu juhtumit.

Rahapesujuhtumile eelneb nn eelkuritegu ehk kuritegu, millega saadud vara tegelikku omanikku ja päritolu hakatakse varjama. Mitte alati ei ole eelkuritegu kohe teada: nt kui on tegu laekumistega väliskontodelt. Samas registreeriti 2009. aastal rida kuritegusid, mil varem oli toime pandud kelmus. Rahapesu korral kantakse näiteks kelmuse teel saadud raha võõralt pangaarvelt kolmanda isiku pangaarvele ja võetakse seejärel pangaautomaadist välja. Teise tüüpjuhtumi puhul liigub võltsitud arvete kattevarjus kontodel raha ühelt arvelt teisele, kuid tegelikku tehingut ei toimu. Mitmed juhtumid on seotud kahtlaste laekumistega pangakontodele: näiteks kelmuse teel saadud raha kantakse ühelt kontolt teisele eesmärgiga varjata seda, kuhu või kellele on raha liikunud ja kes seda kasutab.

Rahapesu kuritegudest pooled olid seotud vaid nelja kriminaalasjaga - seega on tegu juhtumitega, mil isikud või isikute rühmad on toime pannud mitu kuritegu.

Neli suuremat kriminaalasja on peamiselt seotud järgmiste skeemidega:

- korduvalt saadetakse rahvusvaheliste rahakaartidega raha välisriiki;
- ettevõtete fiktiivsed tehingud kuriteost pärit rahaga;
- kelmuse teel saadud raha kandmine ühelt kontolt teisele (kelmuse teel saadud raha kanti kolmandate isikute pangakontodele, see lasti sularahas välja võtta ja enda kätte anda);
- maksu- ja tolliametile valeandmete esitamise teel saadud „enam makstud käibemaksu“ konverteerimine eurodeks ja sularahas väljavõtmine (enam kui 30 mln krooni), samuti raha eest vara ostmine teiste isikute nimele.

Rahapesujuhtumites jõustus 2009. aastal 11 otsust (ühel juhul oli tegu 2008. aastal tehtud, ent 2009. aastal jõustunud otsusega), millega mõisteti süüdi 14 isikut. Kuna tihti on ühes kohtuotsuses mitu kuritegu, on ka kohtuotsuseid registreeritud kuritegudest märksa vähem.

Narkootikumide müügist saadud raha pesemine

Kui suurem osa süüdimõistetute kuritegusid oli seotud kas maksupettuste või kelmusega, siis ühel korral mõisteti isik süüdi narkootikumide müügist saadud vara rahapesus. Isik kasutas vanglas olles teiste isikute pangakontosid, millele oli pandud narkootikumide müügist saadud raha. Osa raha kandis isik oma vanglas asuval pangakontole, osa teiste isikute kontodele. Vanglakontole kantud rahast kasutas isik teatud osa wangla poest tehtud ostude tasumiseks, osa kanti tema vabanemisefondi.

4.2.4 Konkurentsikuriteod

Kahel viimasel aastal on registreeritud kokku 13 konkurentsikuritegu. Eelneva viie aasta jooksul registreeriti kokku 8 sellist kuritegu.

Konkurentsi kahjustavaid kokkuleppeid, otsuseid ning kooskõlastatud tegevust ehk nn klassikalisi kartellikuritegusid registreeriti 2009. aastal 3 võrra enam kui 2008. aastal. Ülejäänud konkurentsivastaseid kuritegusid ei ole registreeritud alates 2006. aastast. Ilmselt võib konkurentsikuritegude kasvu taga näha eelkõige 2008. aasta alguses uuenenud konkurentsiameti paremat tööd, mitte niivõrd reaalselt kuritegude tõusu.

Tabel 12. Registreeritud konkurentsikuriteod

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Turgu valitseva ettevõtja seisundi kuritarvitamine	4	1	0	0	0	0	0
Konkurentsi kahjustav kokkulepe, otsus ja kooskõlastatud tegevus	0	0	0	0	1	5	8
Koondumisest teatamata jätmine, /.../ ja konkurentsi kahjustav koondumine	0	0	0	0	0	0	0
Eri- ja ainuõigust ja olulist vahendit omava ettevõtja kohustuste rikkumine	1	0	1	0	0	0	0

2009. aastal tehti lõplik menetlusotsus 7 kartellikuriteo puhul ning 5 kartellikuritegu saadeti kohtusse:

- konsultatsioonifirmade kokkulepe maakonna arengukava koostamise riigihankel (0,6 mln krooni);
- tee-ehitusettevõtete kokkulepe tee-ehituse riigihankel (108 milj krooni);
- tänavapuhastusettevõtete kokkulepe tee-hoolduse riigihankel (50 milj krooni);
- rehvide taaskasutusega seotud kolmandaid turuosalisi kahjustavad kokkulepped (55 lepet);
- alkoholitootjate hinnakokkulepe alkoholi jaekaubanduslike miinimumhindade teemal.